

Mod en neutral seksualitet!

eller Roland Barthes som queerteoretiker?

Dans ce qu'il écrit, chacun défend sa sexualité.

(Roland Barthes)

Den 27. august 1979 havde Roland Barthes svært ved at koncentrere sig om at arbejde. Derfor forlod han sin lejlighed nær Collège de France i det sjette arrondissement for at gå på eventyr i den parisiske eftermiddagsvarme. Da han kom til Rue de Rennes, bemærkede han en ny trækkerdreng ved navn François. De aftalte at mødes en time senere. Barthes betalte den unge mand med det samme. På det aftalte tidspunkt var der ingen François. Barthes ærgrede sig først over at have været så dum at betale på forhånd, men ved nærmere eftertanke bemærker han: "Resultatet havde været det samme: samleje eller ej, klokken otte ville jeg have befundet mig på det samme sted i mit liv og eftersom, at jeg finder stemmernes og øjnenes møde erotisk, så er det den nydelse, jeg betalte for" (Barthes 2002: *Soirées de Paris*: V, 983).¹

Dette er et uddrag fra Barthes' dagbog kaldet *Soirées de Paris*, der blev udgivet i 1987 (syv år efter Barthes' død). Disse skildringer af parisiske aftener medførte en vis debat, da de, som det fremgår af dette afsnit, eksplicit "afslører" både Barthes' homoseksualitet og hans omgang med trækkerdrengene. Han stod aldrig ved sin homoseksualitet offentligt, mens han var i live, rygtet cirkulerede blot som en "åben hemmelighed" (Compagnon 1993).

Barthes' værk har haft enorm udbredelse i de humane og sociale videnskabers mange grene, men de færreste barthesianere har turdet bruge værket til at studere og tænke over køn og seksualitet. Det har nok virket som en umulig opgave at få den uudsprungne skribents refleksioner om seksualitet og køn til at "give mening": Hvordan kan man "forsvare" endsige "tænke kritisk" med en skabsbøseprofessor, der skriver: "I det man skriver, forsvares enhver sin egen seksualitet"? Det er ikke desto mindre denne entreprise, som nærværende artikel vil tage på sig.

Den amerikanske kultur- og homoseksualitetsforsker D. A. Millers *Bringing out Barthes* (1992) er et af de mest direkte forsøg på at fremhæve det seksuelle aspekt i

Barthes' værk. Miller vil fremlæse en særlig forbindelse mellem den homoseksuelle erfaring og den vidtfavnende essayists tekster – og dermed også en særlig forbindelse mellem Barthes og hans homoseksuelle “out-bringer” (Miller 1992, 6). Denne læsning er blevet kritiseret af litteraten Pierre Saint-Amand i artiklen *The Secretive Body: Roland Barthes' Gay Erotic* for at være reduktionistisk og ikke se ud over spørgsmålet om den skjulte homoseksualitet. Saint-Amand mener derimod, at man gennem en mere nuanceret og mindre fikseret læsning af tematiseringerne af køn og seksualitet i Barthes' sene tekster kan finde et forsøg på at skabe “a new availability for body and being” (Saint-Amand 1996, 155), som ikke er specielt optaget af homoseksualiteten *per se*.

I denne artikel vil jeg skrive videre på Saint-Amands vision ved for det første at foreslå at bruge Barthes' begreb ‘det neutrale’ som en nøgle til at forstå og samle hans tanker om køn og seksualitet. Gennem en læsning af passager, hvor køn og seksualitet tematiseres, fra selvbiografien *Roland Barthes par Roland Barthes* (1975) vil jeg vise, at køn og seksualitet hos Barthes tænkes gennem en “neutral” optik. Dette værk er ikke det eneste, hvor disse emner berøres, men det er her, de artikuleres mest eksplicit; derfor er denne tekst udvalgt til artiklens primære analyseobjekt. For det andet vil jeg argumentere for, at denne position kan siges at have en del ligheder med queerteorien, der sprang frem i starten af 1990'erne i USA som en kritik af en “naturlig” og dikotomisk kohærens mellem køn, kroppe og begær. Denne del vil forsøge via sammenstillingen af Barthes' ‘neutrale seksualitet’ og den amerikanske kønsfilosof Judith Butlers hypoteser fra *Gender Trouble* (1990) og *Bodies that Matter* (1993), der var den tidlige queerteoris byggesten, at besvare det dristige spørgsmål: Var Roland Barthes queerteoretiker, før queerteorien blev opfundet?

Artiklen vil således ikke blot kaste nyt lys over en overset del af Barthes-forskningen, den vil også kunne bruges mere bredt til at revidere queerteoriens genealogi, da den fremlægger en hypotese om en bølge af fransk queertænkning i 1970'erne før den “rigtige” amerikanske queerteori i 1990'erne.

Det neutrale

Barthes' begreb *le neutre* møder man flere steder i forfatterskabet, men det er først for alvor ved den anden forelæsningsrække, han holder som professor ved Collège de France i foråret 1978, at vi får konceptet defineret og udfoldet. Begrebet formuleres åbent og ret abstrakt i den første forelæsning og applikeres i de efterfølgende seancer på meget forskellige genstandsfelter. Den definition, vi får i den første seance, har strukturel karakter: “Jeg definerer det neutrale som det, der forpurrer paradigmet, eller nærmere, jeg kalder alt det, der forstyrrer paradigmet for neutralt.... Hvad er paradigmet? Det er modsætning mellem to virtuelle termer, hvor jeg bruger den ene for at kunne tale, for at kunne skabe mening” (Barthes 2002 (1978-79), 31). Fx kan modsætningen “mand” og “kvinde” forstås som et paradigme.

Det er vigtigt at bide mærke i, at det neutrale ikke skal forstås som en ikke-tagen-stilling-til eller som en “svejsisk” neutralitet. Tværtimod er det neutrale noget spændingsfyldt. Barthes understreger gentagne gange, at det neutrale er en aktivitet og ikke en passivitet: “det Neutrale henviser ikke til grålige eller neutrale

‘fornemmelser’ af ligestilling. Det Neutrale – ifølge mig – kan henvise til stærke, intense eller uhørte tilstande. “Forpurre paradigmet” er en brændende og heftig aktivitet” (Barthes 2002 (1978-79), 32).²

Man skal naturligvis se denne forelæsningsrække i forhold til dens historiske og intellektuelle samtid. Paradigmet, som Barthes vil undvige, er en stor del af det polariserede offentlige rum på det tidspunkt, hvor de fleste definerer sig negativt i modsætning til en anden gruppe (højrefløjen/venstrefløjen, borgerskab/intellektuelle...). (Man kan måske endda sige, at en polarisering af det offentlige rum har været en konstant del af det franske intellektuelle liv siden religionskrigene (jf. Boll-Johansen 1992).) Barthes siger klart i løbet af den første seance, at hans etiske projekt er at gøre op med dette og i stedet “vivre dans la nuance” (“leve i nuancen”).

Prygelknaben i denne sammenhæng er doxaen, “den offentlige Mening, flertallets Sind, småborgerskabelig Konsensus, det Naturliges Stemme, Fordommens Vold”(Barthes 2002: *RB par RB*: IV, 627). I denne del af forfatterskabet har denne mere generelle term erstattet *la bourgeoisie* eller *l'idéologie bourgeoise*, som var kritikobjekt i Barthes' ideologikritiske periode i 1950'erne, måske tydeligst i *Mythologies* (1957), hvor målet netop er at demystificere “det naturlige”, som borgerskabets ideologi legitimerede sig selv med (Barthes 2002: *Mythologies*: I, 675).³ I *Le Neutre* kan man sige, at missionen om at “forpurre paradigmet” er en fortsættelse af samme demystificerende gestus; denne gang er den blot møntet på doxaens naturliggørelse af dikotomitænkning.

Det neutrale som opgør med doxaens kønssyn

Den afsluttende figur i *Le neutre*-forelæsningerne bærer navnet *Androgyne*. Her analyserer Barthes det neutrale i forhold til kønsspørgsmålet. Figuren indledes med et eksempel på doxaens forsimplende kønsopfattelse fra musikkens verden. I et program på France Musique (som Barthes var en flittig lytter af) forklarer musikanmelderen Antoine Golea, at han er frastødt af kontratenorer (mandlige sangere med meget lyse stemmer). Han mener, at “mænd skal være mænd, og kvinder skal være kvinder” (Barthes 2002 (1977–1978), 234). Barthes tolker Goleas kontratenorfobi som et eksempel på, at den konventionelle kønsforståelse er styret af en absolut binarisme.

Barthes ser gennem det neutrale en mulighed for at vende op og ned på denne oppositionelle kønsforståelse ved at neutralisere eller forpurre de dikotomiske paradigmer for køn og seksualitet (mand/kvinde, mandligt/kvindeligt, hetero/homo, normal/pervers). Det er særligt i Barthes' selvbiografi, *Roland Barthes par Roland Barthes*, at dette neutrale perspektiv på køn og seksualitet udfoldes.

Den fragmenterede teksts subversive potentialer

Barthes' selvbiografi er på ingen måde en klassisk selvbiografi. Derimod er den et vidtfavnende patchwork af stemmer, tekstbidder og dokumenter, der på en eller anden måde peger tilbage til Barthes (fotografier, medicinske resultater, digte, noter, eksamensopgaver med Barthes' tekster som emne). Bogen indledes med denne

besynderlige, håndskrevne sætning på en blank side: “Alt dette bør betragtes som sagt af en romanperson” (Barthes 2002: *RB par RB*: IV, 577). Herved gøres udsigelsespositionen svær at lokalisere. Denne ulokaliserbarhed øges i løbet af bogen, da der skiftevis refereres til Barthes som “han” og “jeg”. Barthes vil for enhver pris undslippe en kategorisering og herved en “essentialisering” af sig selv. Patchworkform er således ikke bare en model for teksten, men også for den plurale og flyvske subjektstruktur, der leges med i værket.

Fragmentationen er den æstetiske model, Barthes anvender til at undgå “det sidste ord” (Barthes 2002: *RB par RB*: IV, 671), som netop skulle kunne indfange ham i en paradigmatiske logik, og den fragmentariske form åbner altså for Barthes et rum for “at leve i nuancen”. Den fragmentariske *écriture* rummer et potentiale til at undslippe “sprogets fascisme” (Barthes 2002: *Leçon*: V, 432). Barthes’ pointe med at kalde sproget fascistisk er, at sproget gennem dets logik, dets grammatik og dets systemer tvinger os til at udtrykke os via prækonstruerede koder: Fascisme består ikke i, at det forhindrer sprogbrugeren i at udtrykke sig, men i at det tvinger denne til at udtrykke sig på bestemte måder. Visse litterære former – for Barthes primært fragmentationen – rummer en mulighed for at “snyde” sproget og dets fascisme (ibid. 433). For Barthes er der altså et meget tæt forhold mellem det neutrale som etisk princip og som æstetisk (skrive)praksis. Patchworkselvportrættet er et forsøg på at subvertere ikke bare selvbiografigenren, men også den paradigmatiske identitetsforståelse – ikke mindst når det gælder kønslige og seksuelle identiteter.

Opgør med de seksuelle dikotomier

I selvbiografien udtrykker Barthes flere gange en eksplicit kritik af den paradigmatiske tænkning om køn og seksualitet, som gennemsyres af stabile oppositioner som viril/ikke-viril eller aktiv/passiv (Barthes 2002: *RB par RB*: IV, 657). For at forpurre denne diskurs og dette verdensbillede må seksualitetens betydning befries fra doxaens binære fængsel: “så snart alternativet er afvist (så snart der bringes uorden i paradigmet), kan utopien begynde: meningen og kønnet bliver genstand for en fri leg ... og sættes i en tilstand af uendelig ekspansion” (ibid. 708).

Opgøret med doxaens konception af køn og seksualitet skal ske ved at destabilisere (eller forpurre) dets paradigmatiske grundlag og dets “naturliggørelse” af dette grundlag. Denne forpurring fordrer et nyt sprog om køn og seksualitet, hvor det oppositionelle modsætningsforhold erstattes af en pluralisering af betydning:

“ Det skal ikke være sådan, at kønnenes modsætning er en Naturens lov; derfor er det nødvendigt at ophæve konfrontationerne og paradigmerne, pluralisere både betydningerne og kønnene... og kønnet vil ikke længere kunne indfanges i nogen topologi (der ville f.eks. kun eksistere homoseksualiteter, hvor flertalsformen vil forpurre hele den etablerede diskurs,...) ... Det er hæmningsløs pluralisering, subtilisering der skulle til. (ibid. 648)

For Barthes er pluralisering af betydning lig med en subtilisering, da flertydigheden vil udstille det indskrænkede i tohedstænkningen. Således er homoseksualiteten heller ikke et ideal, da den er konstitueret som binær modpol til heterosek-

sualiteten, og da den derfor også er indkapslet i en række dikotomier (penetreret/penetrerende, aktiv/passiv) (ibid. 708), (Saint-Amand 1996, 158). Barthes' ærinde er ikke at fremhæve en privilegeret lokalisering af seksualiteten, men derimod at aflokalisere den. Derfor skriver han også om homoseksualiteter i flertal.

Så når Barthes et andet sted i selvbiografien skriver "i det man skriver forsvarer enhver sin egen seksualitet", så er det ikke homoseksualiteten, han forsvarer, men derimod den "neutrale seksualitet". Den franske litterat og Barthes-udgiver Eric Marty understreger også, at Barthes aldrig så den homoseksuelle figur som et "idealiseret jeg".⁴

Hinsides orgasmen

Aflokaliseringen eller aftopologiseringen er dog kun første skridt. Det er også magtpåliggende for Barthes at nytænke begæret og hermed de seksuelle dynamikker. Han agiterer for *une sexualité douce* (en blid, kærlig seksualitet) (Barthes 2002: *RB par RB*: IV, 716), som ikke er styret af et fallisk begær og har begærets voldsomme udløsning som drivkraft. Begæret skal *affalloriseres* og nytænkes, hvilket Barthes foreslår at gøre ved at tale om erotisation i stedet for erotik. Erotisationen er "en produktion af erotik: let og diffust som kviksølv: det cirkulerer uden at størkne" (ibid. 641). Den seksuelle lyst skal ikke fokusere på tilfredsstillelsen af begæret, men på en leg med begæret: "Vellysten er ikke det, der svarer begæret (tilfredsstillere det), men det, der overrasker det, der overskrider det, der opløser det, der fører det på afveje" (ibid. 641).

Barthes vil hinsides orgasmen, da den på en eller anden måde har været for central i doxaens fallocentriske seksualitetstænkning, hvor den kan siges at udgøre seksualitetens "sidste ord". Orgasmen er hermed doxaens centrale topos og dens lokalisering af en "rigtig seksualitet", som kun kan forstås som begærets totale (men også kun midlertidige) tilfredsstillelse. Barthes vil udvide begæret til at omhandle mere end en bevægelse mod orgasmen. Ved at erstatte legen med begæret med dets tilfredsstillelse håber Barthes at finde hver enkelt krops seksuelle "personlighed" (ibid. 737).

Således er Barthes ikke fortaler for en seksuel revolution, der tager udgangspunkt i provokationen og det vulgære, men derimod fremhæver han en integration af det meditative og det emotive i vores måder at tænke seksualitet på. I fragmentet *La transgression des transgressions* forklarer han således, at den seksualpolitiske frigørelse er en dobbelt overskridelse – dvs. en overskridelse af både den politiske og den seksuelle sfære, men Barthes foreslår, at man går endnu videre: Ved at indføre blot en anelse følsomhed i denne sfære ville man skabe den ultimative overskridelse: "For i sidste ende ville det være kærligheden, der vendte tilbage, *men på en anden plads*" (ibid. 645). En dyrkelse af det affektive kan altså være med til at forskyde den politiske sfære og dermed forny samfundets opfattelse af seksualitet og være med til at gennemføre Barthes' utopi: et samfund fyldt med lykkelige seksualiteter befriet for Fallos, den moderne civilisations "lille gud" (ibid. 738).

Barthes skriver i denne selvbiografi, at det atopiske er det utopiske overlegent (ibid. 629). Hvad angår den seksuelle sfære, er det som om, at det atopiske er en

forudsætning for utopien: Doxaens seksualitet er centreret omkring kønnets topologi og penetrationen af disse topoi, men ved at gøre erotikken og kønnene atopiske fornyes grænserne fundamentalt, og en utopisk seksualitet bliver mulig.

Butler og kønnet som gøren

Queerteorien dateres typisk til begyndelsen af 1990'erne og associeres med en række konferencer og udgivelser på den amerikanske kønscene (Rosenberg 2007, 15), ikke mindst udgivelsen af Judith Butlers *Gender Trouble*. Denne bog markerede et paradigmeskift i kønstænkningen med sin kritik af flere centrale ideer i samtidens feminisme.

Butler gjorde op med feminismens "vi" og med en universel forestilling om "kvinden", da hun anså denne for en fantasmatiske konstruktion "produceret og indskrænket af selve de magtstrukturer, hvorigennem emancipation søges" (Butler 2010/1990: 39). I stedet for bør feminismen undersøge, hvorledes kroppe og køn gøres kulturelt forståelige og materialiseres gennem det, Butler kalder "den heteroseksuelle matrice": "en hegemonisk diskursiv/epistemologisk model for forståelighed af køn, som antager, at kroppe kun giver mening som sammenhængende, når der er et stabilt biologisk køn, der udtrykker sig igennem et stabilt socialt køn (det maskuline udtrykker mand, det feminine udtrykker kvinde), som er defineret i modsætning til hinanden og hierarkisk gennem heteroseksualitetens obligatoriske praksis" (ibid. 250-251).

Gennem sin kritik af heteronormativitet, som både styrer samfundets hegemoniske strukturer og feminismen, dekonstruerer Butler også et andet centralt paradigme, nemlig distinktionen mellem socialt køn (gender) og biologisk køn (sex). Denne distinktion dominerede den anden feminisme-bølge – den bølge, der fik fart omkring ungdomsoprøret og frem – hvor man forstod den sociale konstruktion som en proces, hvor noget kultur (normer, sprog) blev puttet ind i noget natur (kroppen). Således så flere – særligt i den såkaldte *sexual-difference*-tradition – det som feminismens mål at vende tilbage til den førkulturelle krop og dyrke de "oprindelige", præ-socialt konstruerede kønnede kerner.

Inspireret af Foucaults genealogiske subjektsdekonstruktion afviser Butler selve idéen om kropslig og kønslig "oprindelighed" og "interioritet", som vi kan få adgang til ved at afkulturalisere os, ved at afribe kulturens maske. Materie og diskurs, natur og kultur, substans og socialitet er gensidigt konstituerende. Således er kønnet ikke en *væren* eller en *bliven*, men en *gøren*, hvilket skal forstås derhen, "at den socialt kønnede krop er performativ, [og det] antyder, at den ikke har nogen ontologisk status bortset fra de forskellige handlinger, som konstituerer dens realitet" (ibid. 227).

Drag er en undergravende praksis, som udstiller kønnets imitative karakter og parodierer selve ideen om en original, indre og kohærent kønsidentitet med "naturligt indbygget" modsatkønnet begærsretning (ibid. 228-230). Drag-eksemplet er ofte blevet overfortolket, da flere forstod det derhen, at kønsidentitet var en teatralisk størrelse, som den enkelte kunne jonglere med efter forgodtbefindende, da den manglende kerne åbnede for frit spil. Det advarer Butler imod i sin næste bog,

Bodies that Matter, hvor hun understreger, at drag altid vil være omgivet af en vis ambivalens og langt fra altid have en subversiv effekt (Butler 1993, 124-138). Hendes kritik af den kønnede kerne skal nærmere tolkes derhen, at vi ikke har “akulturel adgang” til vores køn eller krop(sfunktioner) (Søndergaard 1996, 42).

I *Bodies that Matter* kommer fokus i højere grad – med hjælp fra den franske poststrukturalist Jacques Derrida – over på kønnet som citerende praksis. Begreberne performativitet og konstruktion erstattes af materialisering, da Butler her vil undersøge “which bodies come to matter – and why?” (Butler 1993, xii). Med dette ordspil på ordet “matter” søger hun at undersøge hvilke kroppe, der accepteres som kulturelt forståelige og hvilke, der afskrives som kulturelt uforståelige. Sidstnævnte marginaliseres og ekskluderes som abjekte antimodeller til kulturens idealer.

Queerteorier

Butlers sofistikerede tanker om køn og seksualitet – som jeg her har gennemgået i en noget kondenseret og derfor reduktionistisk udgave – har som nævnt dannet grundlag for den del af kønsforskningen, som man ofte refererer til som queerteorien. Som det fremgår af *The Routledge Queer Studies Reader* (2012), der reflekterer diversiteten, mangfoldigheden og kontroverserne, feltet rummer i dag, giver det nok mere mening at tale om flere queerteorier end at forstå det som én samlet eller samlende betegnelse/bevægelse.

Oprindeligt var “queer” et stærkt nedsættende skældsord brugt om homoseksuelle, og det kan oversættes med “mærkelig”, “pervers” eller “afvigende”. Den amerikanske bevægelse Queer Nation tog begrebet til sig, og ordet “queer” kom til at betegne “alla som ställer sig utanför den normativa heteroseksualiteten, dvs. alla som ifrågasätter heteroseksualitetens oupphörligt förekommande anspråk på att vara målet och meningen med livet” (Kulick 1996, 9). Herved forsøgte queeraktivisterne og queerteoretikerne at tage en tabuiseret etiket på sig og imødegå marginalisering gennem en aktiv sætten-sig-udenfor det etablerede, heteronormative samfund. I denne proces omdefineres betydningen af den tabuiserede etiket til en direkte kritik af det tabuiserende etablerede samfund og dets legitimitet til at sanktionere og tabuisere.

En løbende diskussion i queerfeltet har været, hvem der var queer. I sin afhandling *Somewhere Over the Rainbow: Biopolitiske rekonfigurationer af den homoseksuelle figur* advarer den danske kønsforsker Michael Nebeling Petersen mod “at etablere en særlig autentisk queer gruppe eller praksis” (Petersen 2013, 72). I en dansk kontekst er den homoseksuelle figur – primært den hvide, homoseksuelle mand – ifølge Petersen blevet normaliseret og endda integreret i nationalistiske diskurser siden slutningen af 1990’erne. Gennem biopolitiske reguleringer (samkønsægteskab og adoption for homoseksuelle) er den homoseksuelle kommet ind på “livets scene”. Denne “homonormativitet” har medført, at andre identiteter har overtaget den marginaliserede (og “ulevelige”) position, den queer rolle. Det er fx den muslimske tilskuer til homoparaderne eller den tredjeverdensmoder, der giver sit barn bort til homooption. Således skriver Petersens afhandling sig ind i en queer tradition, der ikke mener, queer udelukkende skal beskæftige sig med (homo)seksuel margi-

nalisering, men også med dem, der bliver marginaliseret gennem racisme, sexismen og "klassisme". Det "queer" skal altså her tolkes som en mobil, intersektionel og kontekstafhængig størrelse.

Barthes som queerteoretiker? Ja

Som annonceret vil jeg nu forsøge at analysere ligheder og forskelle mellem Roland Barthes' neutrale perspektiv på køn og seksualitet og queerteoriens via en sammenligning med Judith Butlers pointer.

Det første fællespunkt er, at Barthes og Butler begge skriver sig ind i en post-strukturalistisk tradition, der gør op med den strukturalistiske systematik-tænkning både generelt i deres tænkning og i særdeleshed i relation til køn og seksualitet. De vil lave ballade i det stabile og dikotomiske kønssystem. De kritiserer også begge den måde, dette system – og ikke mindst dets forsimplede begærforståelse – er blevet "naturaliseret" på som den eneste mulighed. De er så meget poststrukturalister, at de ser sproget som centralt i konstitueringen af subjekter som kønnede individer. Barthes' parole om sprogets fascisme slog dette fast, og Butlers idé om performativitet er også stærkt inspireret af J.L. Austins talehandlingsteori, hvor tale gør handling. Således følger begge også den radikale foucaultianske idé om "at subjektet ikke skaber diskurs, men at diskursen skaber subjektet" (Heede 2002, 74).

Deres metode til at lave ballade er heller ikke helt uens: De vil begge forpurre den dikotomiske struktur ved at destabilisere dens meningsskabende modsætningslogik. De introducerer diffuse og ufiksérbare begreber – som både det neutrale og det kritiske queerbegreb må siges at være – som alternativer. Diffusiteten og ulokalisérbarheden er essentiel, da den fordrer en ny, ikke-paradigmatisk måde at tænke subjektet på. Således er Butler og Barthes opmærksomme på, at opgør med konventionelt køn rummer den fare at impostere et nyt paradigme, som således vil være med til at fortsætte den oppositionelle tænkning (Barthes 2002: *RB par RB*: V, 649-650). For Barthes er det derfor fundamentalt ikke at dyrke homoseksualiteten, da den også kan indfanges af paradigmet. Derimod indfører Barthes en pluralisering af køn og seksualitet. Butler fremhævede samme logik i sin kritik af feminis- mens kvindelige "vi", en reference til en universel kvinde, da feminismen herved viderefører en kategori indført af den orden, den forsøgte at bekæmpe. Feminismen fanges herved i denne ordens måde at tænke køn på. Således er Barthes og Butler enige om, at

“ Identitetens dekonstruktion er ikke politikens dekonstruktion: Snarere etablerer den selve de begreber, hvorigennem identitet er artikuleret, som politiske. Denne form for kritik sætter spørgsmålstegn ved grundlagstænkningens ramme, hvori feminismen som identitetspolitik har været artikuleret. Grundlagstænkningens indre paradoks er, at den forudsætter, fikserer og indskrænker selve de "subjekter", som den håber at repræsentere og befri. (Butler 2010/1990, 245)

Deres subversion tager udgangspunkt i at destabilisere selve "grundlaget" og dets måder at "fikserer" køn og seksualitet på i det håb at udstille denne fiksering og na-

turalisering. De finder begge, at “fejlciteringer” af grundlaget – for Butler drag og for Barthes det atopiske begær – kan være måder at destabilisere grundlaget på.

Barthes som queerteoretiker? Njaaa

Der er dog også ting, der tydeligvis adskiller Barthes fra Butler. Deres forståelse af kroppen er et punkt, hvor enigheden er mindre tydelig. For til trods for at Barthes eksplicit understreger, at kroppen hverken er en uforanderlig eller naturlig essens, men socialt, historisk og ideologisk “faconneret” (Barthes 2002: *Encore le corps*: V, 562), så synes han alligevel at vende tilbage til kropslige oplevelser eller kropslige tilstande, hvor kroppens sociale side synes at være udskilt fra en form for essens, og hvor det bliver muligt at finde frem til hver enkelt krops personlighed (jf. citat længere oppe).

Således beskriver Barthes i sin bog om nydelsen ved teksten, som også tages op flere gange i selvbiografien, en vellystskrop, som er distinkt fra “anatomisternes og fysiologernes krop”, og som udelukkende er skabt af “erotiske relationer”. Det er denne krop, som er central for at erfare tekstnydelsen: “Nydelsen ved teksten er det øjeblik, hvor min krop følger sine egne ideer – for min krop har ikke de samme ideer som mig” (Barthes 2002: *Plaisir du texte*: IV, 228). Selvom det kan forekomme lidt kryptisk, hvad Barthes mener med kroppen (både her og generelt i denne bog), så synes han at tale om kropslig erfaring og erkendelse. Sådanne “individuelle” kropslige oplevelser synes Butler at være svært skeptisk over for; jf. hendes kritik af kropsfeminisme (og især den franske sexual-difference-tænkter Luce Irigaray), som betoner, at feminisme som kritisk praksis “must ground itself in the sexed specificity of the female body” (Butler: 1993, 29). For Butler giver kvindekroppen og det materielle kun mening som tegn “which in its redoublings and contradictions enacts an inchoate drama of sexual difference” (ibid. 49).

Selvom Barthes’ kropserfaringer ikke afspejler en kønnet anatomi – men tværtimod beskrives som et neutralt, atopisk og ikke-fallisk begær – så synes han modsat Butler at reservere en mulighed for kropslig “væren”, og han går således ikke planen ud med Butlers idé om subjektet som udelukkende “gøren”.

Med denne distinktion for øje kunne det være interessant at analysere Barthes i forhold til de nyere vendinger inden for kønsteorien, særligt den affektive vending (Frederiksen 2012) og den materielle vending (Damsholt & Simonsen 2009), hvor flere har forsøgt at nuancere Butlers “performativitetsbegreb, således at det også omhandler materialitet og affektivitet” (Staunæs 2012, 64). Barthes synes netop at ville kombinere det diskursive perspektiv med en nyfortolkning af kropslighed og følsomhed.

Et andet væsentligt punkt er, at Barthes kontinuerligt kredser omkring idéen om en utopisk vision for køn og seksualitet. Her synes Butler mere pessimistisk og decideret kritisk over for enhver form for seksuel idealverden. Gennem dette utopiske perspektiv synes Barthes også at afkoble sig den aktuelle politiske scene. Han har ingen ambitioner om at bidrage til aktuelle (og konkrete) spørgsmål omkring køn og seksualitet og dynamikkerne på den kønpolitiske scene, hvilket både Butler og i særdeleshed mange senere queerteoretikere altid har haft en ambition om (jf. Nebeling Petersen). Den sene Barthes er kendetegnet ved en skepsis over for at indgå

i den politiske debat, men søger i stedet for at udtrykke sig selv igennem æstetiske praksisser og æstetiske refleksioner (Barthes 2002: *RB par RB*: IV: 742). Herved får hans tanker mindre realpolitisk og kritisk potentiale og forbliver abstrakte personlige idealer. Den neutrale seksualitet eksisterer således primært igennem Barthes' *écriture*, hvor de utopiske tanker kan flyde og udfoldes poetisk – langt fra paradigernes politiske parade, langt fra Rue de Rennes.

Fransk queer før queer?

Selvom Barthes' neutrale seksualitet således ikke passer 1:1 med Butlers queering af køn og seksualitet, så synes der at være centrale og overraskende lighedspunkter mellem den franske essayist og queerteorien, og man kan i hvert fald sige, at hans tanker om køn og seksualitet på mange måder er tættere på *the queer theory* end på den feminisme, der omgav ham i hans samtid. Med dette in mente kunne man begynde at genoverveje queerteoriens genealogi og udbredelsen af queerlignende tanker før Judith Butler. Queerteorien har i høj grad været forstået som et amerikansk projekt fra 1990 og frem, som derfra har gået sin sejrsgang over den akademiske verdensscene. Den franske poststrukturalist Michel Foucault og ikke mindst hans *L'histoire de la sexualité I: La volonté de savoir* (1976) har været tolket som den eneste pre-queer tænker med et lignende poststrukturalistisk perspektiv på køn og seksualitet, som også Butler og queerteorien åbenlyst har været inspireret af, men måske var disse tanker mere udbredte i Frankrig i slutningen af 1970'erne, end man har været vant til at tro?

Jeg har andetsteds argumenteret for, at man også finder et queerlignende perspektiv i *De la séduction* (1979) af den franske postmodernist Jean Baudrillard (Leer 2008). Her fremsættes en kritik af feminismen, som ligner Butlers: For Baudrillard formår feminismen ikke at undslippe "anatomien som skæbne" (Baudrillard: 1979, 20), og herved viderefører kvindekampen en bioessential/psykoanalytisk kønsforståelse og forbliver fanget i den fallokratiske orden. Som Butler er Baudrillard også fascineret af transvestitters leg med kønnede tegn, der sætter spørgsmål ved kønnet som "hemmelig og determinerende instans" (ibid.).

Således synes det ikke kun at være Foucault, der kan siges at have haft et queer perspektiv før queer, men man genfinder det hos andre franske samtidige, Barthes og Baudrillard. Måske skal man således til at kigge nærmere på, om man ikke kan tale om en decideret fransk queerbølge i slutningen af 1970'erne? Altså fransk queer før queer?

Hvis man accepterer denne hypotese – og kunne man finde grundlag for at bestyrke den yderligere ved at læse andre samtidige tænkere – så er det ganske bemærkelsesværdigt, da Frankrig synes at være et af de vesterlandske samfund, der har haft sværest ved at acceptere og integrere queerteorien på den akademiske scene. Det ses fx i Bourdieus kritik af Butler i *La domination masculine* (1998), hvor den store sociolog nonchalant i en bisætning i introduktionen affejer Butlers "parodic performances" (Bourdieu 1998, 8-9). Senest har Sylviane Agacinski i bogen *Femmes entre sexe et genre* (2012) fremført en omfattende kritik af Butler koblet med en revalorisering af kønnenes essentielle dualisme (se fx s. 68).

Den franske sociolog Eric Fassin, der har været en af de store fortalere for Butler i Frankrig, taler om en ideologisk modstand, der ikke mindst har at gøre med den intellektuelle scenes antiamerikanisme – selv over for tænkere som Butler, der i høj grad lader sig inspirere af franske tænkere (Fassin 2007, 17). En anden forklaring kunne være, at det psykoanalytiske narrativ har været en så essentiel del af den franske tænkning om identitet, at den kritik, man finder af dette narrativs “naturlighed” hos Butler, ikke har været til at acceptere. Denne kritik finder man som nævnt også hos Baudrillard, men han har også haft meget større indflydelse *over there* end i sit hjemland.

Noter

- 1 I mine referencer til Barthes' værk – ud over forelæsningen om *Le neutre* – refererer jeg til den franske litterat Eric Marty's 5-binds udgave af Barthes' *Oeuvres Complètes* fra 2002, Éditions du Seuil. Det er en udvidet udgave af den første udgave fra 1994. Jeg refererer således: (Barthes 2002: *Titel på teksten*: bind i romertal: sidetal). *Le neutre*-forelæsningsne – som hans andre forelæsninger – er ikke en del af de samlede værker men udgivet i en speciel serie, som Eric Marty også er hovedredaktør på jf. litteraturlisten.
- 2 Barthes er på ingen måde den første til at foreslå et sådant ikke-dikotomisk begreb, hvilket han selv er klar over, idet han henviser til de danske lingvister Viggo Brøndal (1887–1942) og Louis Hjelmslev (1899–1965), der taler om en *tertium*, en tredje position eller en tredje mening, som annullerer den umiddelbare opposition mellem to kontradiktoriske termer (Barthes 2002/1977-78, 31). Derudover refereres der også til den franske tænker og forfatter Maurice Blanchot, der direkte bruger begrebet *le neutre* om noget, der meget ligner Barthes' ideer (se *ibid.* 47).
- 3 Det giver god mening at inddele Barthes' forfatterskab i tre perioder, som den danske Barthes-specialist (og oversætter) Carsten Meiner gør det i sin introduktion til den franske essayist. De tre perioder følger cirka de tre årtier, hvor Barthes var mest produktiv, således at 1950'erne var ideologikritisk, 1960'erne var strukturalistisk og 1970'erne var vitalistisk (Meiner 2004). Den vitalistiske periode, som vil være hovedfokus for nærværende artikel, er karakteriseret ved et opgør med den stringente strukturalisme, som han dyrkede i 60'erne, til fordel for et fokus på tekstens spil og (subjektiv) nydelse, hvilket det neutrale – både begrebet og forelæsningsform – er et tydeligt eksempel på.
- 4 “Barthes var for mig at se altid meget fremmed over for det, man i dag kalder gay-kulturen, sodomis imperium. Jeg tror, at homoseksualiteten for ham ikke var andet end en seksualitet eller et spørgsmål om seksuelt objekt... den homoseksuelle skikkelse [er] i hvert fald ikke noget ‘idealiseret jeg’. Jeg er meget ømfindtlig over for dette og særligt over for det faktum, at denne ligegyldighed ikke var en fortrængning” (Marty 2006, 99).

Litteratur

Agacinski, Sylviane (2012): *Femmes entre sene et genre*. Paris: Editions du Seuil.

Barthes, Roland (2002): *Œuvres complètes*. Paris: Editions du Seuil.

Barthes, Roland (2002/1977-78): *Le Neutre – Notes de cours au Collège de France 1977 – 1978*. Paris: Éditions de Seuil.

Baudrillard, Jean (1979): *De la séduction*. Paris: Galilée.

- Boll-Johansen, Hans (1992): *De franske*. København: Gyldendal.
- Bourdieu, Pierre (1998): *La domination masculine*. Paris: Editions du Seuil.
- Butler, Judith (2010/1990): *Kønsballade*. København: Forlaget THP.
- Butler, Judith (1993): *Bodies That Matter*. New York: Routledge.
- Compagnon, Antoine (1993): "Barthes' open secret", *Times Literary Supplement*, 5th February 1993, London.
- Damsholt, Tine & Simonsen, Dorte Gert (2009): "Materialiseringer. Processor, relationer og performativitet." I: Mordhorst, Camilla, Damsholt, Tine & Simonsen, Dorte Gert (red.): *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fassin, Eric (2007): "Résistance et réception: Judith Butler en France". *La Revue Lacanienne*, 4, s. 15-20.
- Foucault, Michel (1976): *La volonté de savoir – Histoire de la sexualité I*. Paris : Editions Gallimard, Paris.
- Frederiksen, Maja Bissenbakker (2012): "Styr dine følelser! En affektiv vending", *Varia*, 9, s. 4-19.
- Heede, Dag (2004): *Det tomme menneske*. København: Museum Tusulanum Forlag.
- Kulick, Don (red.) (1996): "Queer theory: Vad är det och vad är det bra för?" *Lambda Nordica*, 3-4, s. 5-22.
- Leer, Jonatan (2008): "Hvor queer var Baudrillard?", *Kvinder, Køn & Forskning*, 3, s. 20-32.
- Marty, Eric (2006): *Roland Barthes, le métier d'écrire*. Paris: éditions du Seuil.
- Meiner, Carsten (2004): "Introduktion til Roland Barthes' værk" i: Barthes, Roland: *Forfatterens død og andre essays*. København: Gyldendal, s. 7- 49.
- Milner, D. A (1992): *Bringing out Roland Barthes*. Berkeley: University of California Press.
- Petersen, Mikael Nebeling (2013): *Somewhere Over the Rainbow: Biopolitiske rekonfigurationer af den homoseksuelle figur* (Ph.d-afhandling). København: Københavns Universitet.
- Rosenberg, Tina (2007): "Queerfeminisme" i Søndergaard, Dorte Marie (red.): *Feministiske tænkere*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 15-26.
- Saint-Amand, Pierre (1996): "The Secretive Body; Roland Barthes's Gay Erotics"; *Yale French Studies*, 90, s. 153 – 171.
- Staunæs, Dorthe (2012): "Psy-ledelse: Ledelse i og af uddannelsesorganisationer efter den affektive vending." *Kvinder, køn og forskning*, 3, s. 62- 78.
- Søndergaard, Dorte Marie (1996): *Tegnet på kroppen*, København: Museum Tusulanum Press.